

„România literară“, nr. 35/25 august a.c., a adus trista veste despre moartea lui György Ligeti, „unul dintre cei mai mari compozitori ai tuturor timpurilor“... „vrăjitorul sunetelor, omul cel mai neliniștit și curios din lume“.

L-am cunoscut personal, fiind din același oraș. Părinții noștri erau în relații de prietenie. Am și acum în memorie figura statuară a mamei lui (medic oftalmolog), cu brațul tatuat la Auschwitz. Despre geniul muzical al lui Ligeti știam încă de atunci. Dar în acest articol de evocare a memoriei lui, nu despre Ligeti muzicianul vreau să scriu. Nici nu aș putea s-o fac, chiar dacă sunt melomană încă din adolescență. Articolul meu se vrea o evocare a *evreului* Ligeti: cazul lui fiind relevant pentru autoperceperea iudaității de către un intelectual evreu asimilat, originar din zona transilvană.

Destinul de Diasporă a făcut, mai ales în Europa modernă, ca intelectualitatea evreiască să se confrunte, nu de puține ori, cu o acută criză identitară. Fapt, pentru care a curs și mai curge și astăzi o uriașă cantitate de cerneală pe tema definirii identității iudaice. În anul 1978, apărea la Stuttgart o carte semnificativ intitulată: *Mein Judentum*. Printre cei 20 de scriitori și alte personalități ale vieții științifice și culturale europene a fost intervievat și György Ligeti, pe vremea aceea profesor la Universitatea de Muzicologie din Hamburg.

Născut în 1923, la Diciosânmartin (astăzi, Târnăveni), într-o familie de intelectuali evrei, cu orientare de stânga, copilul Ligeti nu a fost educat în spiritul tradițiilor iudaice. Nici nu conștientiza apartenența sa la evreitate. Se juca atât cu copiii de rabini, cât și cu copiii de conți maghiari sau boieri români. Primul contact cu evreitatea, Ligeti îl are o dată cu înscrierea sa la școala Comunității Evreilor Neologi din Cluj, unde se stabilise familia la sfârșitul anilor '20. Aici învață alfabetul ebraic și dobândește cunoștințe despre istoria evreilor și cultura iudaică.

Un moment de șoc marchează în viața lui confruntarea cu antisemitismul la gimnaziul românesc pe care începe să-l frecventeze în anul 1933. Vorbind despre acea epocă, Ligeti își amintește că atunci, atât ungerii, cât și românii și nu mai puțin sașii din Ardeal, au fost unanimi în sentimentele lor antisemite. Nu toți, parcă, i-ar fi respins pe evrei. Dar, după venirea nazismului la putere, și în Europa de Est era de *bon ton* să aparții extremei drepte. Hitler a fost un succesul, iar succesul are prestigiu, conchide Ligeti.

Mișcarea extremei drepte, naționalismul mistic al Gărzii de Fier au exercitat o puternică influență asupra intelectualității românești, implicit asupra cadrelor didactice și a elevilor din gimnaziul unde învăța Ligeti. Această atmosferă a resimțit-o din plin adolescentul Ligeti, fiind bătut, nu o dată, de colegii săi mai puternici din clasele superioare. Păcatul lui era dublu: era evreu și, pe deasupra, vorbitor de limbă maghiară. Ca reacție la ieșirile antisemite, la vârsta de 13 ani Ligeti aderă la o organizație sionistă de stânga, unde activează timp de trei ani. Însă, cu trecerea vremii, părăsește organizația și se îndepărtează de idealurile stângii, devenind un adept al individualismului burghez.

În anii celui de-al doilea război mondial, Ligeti, împreună cu întreaga familie trăiesc drama Holocaustului. Tatăl și fratele mai mic nu s-au mai întors din deportare. După război, Ligeti pleacă la Budapesta, unde își continuă studiile la Academia de Muzică. În 1956, după înfrângerea revoluției ungare, reușește să se stabilească la Viena. Aici, conform mărturisirilor sale, cochetează cu ideea convertirii la catolicism, iar, în calitate de apatrid, cu ideea trecerii sub tăcere a apartenenței la evreitate. Dar până la urmă rămâne fidel originii sale, încheindu-și interviu cu următoarea concluzie: „Am hotărât să rămân ceea ce am fost: evreu din Europa Centrală, pe jumătate asimilat și liber cugetător. Din motive profesionale, trăiesc în Austria și Germania. Am rămas aici cu sentimentul că evrei și neevrei nu ne putem debarasa de consecințele experiențelor trăite în timpul nazismului. Urmele acestei experiențe le purtăm cu și în noi și astăzi. Sunt factori psihici cu care trebuie să trăim“.

Poate că această concluzie de viață și-a pus amprenta și asupra creației celui care a fost Ligeti György.

Dr. LYA BENJAMIN

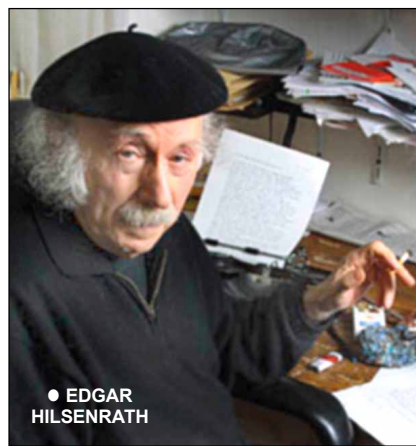
Cum se poate vorbi despre Holocaust *altfel*

Universitatea populară evreiască de la Centrul Cultural Comunitar, s-a redeschis (cuvânt introductiv - dr. ing. José Blum, șeful Departamentului pentru Cultură, Știință, Artă), în 22 octombrie a.c., cu un medalion „Edgar Hilsenrath“, realizat de *Josette Dan Majdanek*. Moderatorul, președintele F.C.E.R., dr. *Aurel Vainer*, a punctat câteva date biografice ale conferențierei: ● activitatea în mișcarea sionistă, preocupare de familie ● solida pregătire intelectuală ● deportarea în Transnistria ● munca de zeci de ani la realizarea de emisiuni culturale radiofonice ● actuala colaborare la emisiuni de același profil ale Radioului.

Concepută ca o confesiune (cum l-a descoperit pe Hilsenrath, ascultând postul „Deutsche Welle“ care transmitea, în '89, că laureatul celui an al prestigiosului premiu literar „Alfred Döblin“ este un scriitor evreu german, care și-a trăit copilăria și adolescența în România), conferința *Josettei Dan Majdanek* a interesat publicul, pentru că a știut să vorbească despre Holocaust *altfel*. Întâi,

prin citarea unor fragmente din autobiografia scrisă de Hilsenrath însuși la volumul de debut. După școala primară la Halle, „citadelă a propagandei naziste de hărțuire“, scriitorul - împreună cu mama și fratele mai mic - ajunge la Siret, la bunicii din partea mamei, tatăl lui, singurul din familie care obține viză de intrare, refugiindu-se în Franța. Din Siret - unde se simțea ca acasă, avea o mulțime de prieteni și îi plăcea să asculte *klezmorim*-ii - este deportat în Transnistria. În '47, familia, reunită la Paris, pleacă în S.U.A.

La New York, Edgar Hilsenrath își câștigă existența ca spălător de geamuri și mașini și scrie primul roman, „Noapte“, o carte despre „viața“ în lagărul de la Moghilev. Nici o tânguire: *limbaj alb*, laconic, fapte. Au urmat „Nazistul și frizerul“ (povestea unei substituiri de identitate: un fost SS-ist, ca să scape de urmărire, își însușește identitatea uneia dintre victimele sale, evreul Finkelstein, de la tatăl căruia învățase meseria de frizer) și „Basmul gândului de pe urmă“. În „Nazistul și frizerul“, falsul Finkelstein face Alia, se căsătorește, devine proprietarul unui salon de frizerie; într-un cuvânt, devine un respectabil cetățean israelian. Va muri, însă, apăsat de crimele comise, în apropierea „pădurii celor șase milioane de victime ale

● EDGAR HILSEN RATH

nazismului“. *Umorul negru* mergând până la *grotesc și satira care alternează cu lirismul* - din nou, modalități de a vorbi *altfel* despre Holocaust. În cazul „Basmului...“, tema a fost genocidul armenilor. Semnificativ - faptul că doi scriitori evrei au fost receptivi la tragedia poporului armean: Werfel și Hilsenrath.

Cu bogata-i experiență de realizatoare de emisiuni radiofonice, conferențiera a știut ● să selecteze motivația oferită de scriitor unui reporter de la „Les Nouvelles d'Armenie“ („crimele trebuie denunțate pentru ca nimeni să nu recurgă la scuza «n-am știut ce s-a întâmplat»“) ● să

pună accentul asupra muncii de documentare a scriitorului ● să citeze aprecieri ale unui important critic german, comparând cele două romane: al lui Werfel și al lui Hilsenrath ● să folosească, cu același succes, elementul teatral, ca în primele două cazuri. Este vorba de un roman apărut în '93, „Întoarcerea lui Jossel Wasserman“. Subiectul - testamentul protagonistului, făcut în momentul izbucnirii celui de-al

doilea război mondial, prin care-și lasă întreaga avere evreilor din *ștetl*-ul natal, Pohodna, cu trimitere la amintirile din Siret, găsește *ștetl*-ul fără evrei, la sfârșitul războiului.

Talentul autorului, conferențierei, traducătoarei în română (*Miriam Bercovici*), actorilor T.E.S., *Roxana Guttman* și *Octavian Cerceș*, au stârnit interesul publicului pentru tema răzbatută. Discuțiile (participanți - *Mircea Brătescu, Eva Galambos, Alexandru Singer, Toma George Maiorescu, Tania Grinberg, Carmen Foțș, Veronica Bărlădeanu, Diana și Arpiar Sachian*) s-au axat pe nevoia de ecumenism și deschidere spirituală, relevantă și de președintele C.E.B., ing. *Osly Lazăr*, și de moderator.

IULIA DELEANU

O delegație din Brașov – la Rișon le Zion

De Sucot, împreună cu cei zece „frați“

Sărbătoarea Sucotului, când se organizează și Festivalul Vinului, a fost un bun prilej pentru primăria orașului Rișon Le Zion să-și invite cei zece „frați“: cele zece orașe cu care este înfrățită. „Veteranul“ este orașul Münster din Germania, cu care a aniversat o frăție de 25 de ani. Brașovul este un „frate“ mai tânăr, anul acesta împlinindu-se zece ani de la eveniment. Din delegația română au făcut parte trei consilieri locali, *Tiberiu Roth*, președintele Comunității Evreilor din Brașov, unul dintre principalii artizani ai acestei înfrățiri, și tânăra muziciană *Georgia Gulea*. Programul vizitei a fost foarte dens, împletind în mod armonios schimbul de experiență, cu vizite turistice la locuri de importanță istorică pentru evrei și neevrei (Massada și Ierusalim). Deosebit de interesantă a fost vizitarea orașului Rișon le Zion, condusă de *Meir Nitzan*, primarul originar din București, ales în cinci legislaturi. Sub conducerea sa, urbea a crescut „văzând cu ochii“, îmbogățindu-se cu noi cartiere, și are ambiția de a deveni în scurt timp al treilea oraș ca mărime din Israel, după Ierusalim și Tel Aviv. Impresionant de vizitat a fost „cartierul laureaților de Premii Nobel - evrei“

(în număr de 151), în care există străzi ce poartă numele acestora și o alee cu câte un mic monument în cinstea fiecăruia.

Cu ocazia Zilei Holocaustului, delegațiile din orașele înfrățite au depus coroane de flori la Monumentul Martirilor căzuți în Holocaust - o lucrare deosebit de impresionantă. În spatele monumentului există o „hartă“ ce cuprinde numărul victimelor din țările Europei. De asemenea, există o alee cu câte un monument în cinstea „Dreptilor între Popoare“ din toată lumea. În cadrul programului festivităților au figurat două filme, realizate de tineri din orașele înfrățite Münster, Lublin și Rișon le Zion, ce prezentau amintiri dureroase ale supraviețuitorilor Holocaustului. La festivitatea ce a urmat a vorbit și E.S. *Mariana Stoica*, ambasadorul României în Israel.

Festivalul Vinului este de acum o tradiție de Sucot în Rișon le Zion. În minunatul parc al orașului, ce se învecinează cu Primăria, sunt instalate mai multe scene și artiști din toate colțurile țării prezintă spectacole. În acest an, la prânzul oferit de Primărie la Pivnițele de Vinuri ale Orașului (*Yekeve*) a cântat și tânăra naistă *Georgia Gulea*, bucurându-se de un succes deosebit.

La despărțire, primarul a primit separat fiecare delegație. Demn de menționat este faptul că la această primire au participat câte patru liceeni, pregătiți pentru a fi „ambasadori“ ai orașului. Ei au participat activ la discuții, manifestând un interes deosebit pentru modul de pregătire a tinerilor evrei și neevrei din România.

Corespondență de la VERA ROTH

Vizita unei delegații din BEER SHEVA la CLUJ și BUCUREȘTI

La invitația primarului municipiului Cluj-Napoca, *Emil Boc*, o delegație din Beer Sheva, oraș înfrățit cu Clujul, a participat la deschiderea sesiunii anuale a Institutului de Iudaistică al Universității „Babeș-Bolyai“, ne relatează președintele H.O.R., Beer Sheva - Neghev, dr. *Natan Cohen*. Delegația, din care au făcut parte primarul orașului Beer Sheva, *Iacov Terner*, viceprimarul *David Bunfeld*, și corespondentul nostru, dr. *Natan Cohen*, a fost primită de primarul *Emil Boc* și viceprimarii *Adrian Popa* și *Janos Boros*. La recepția oferită de Primăria clujeană în onoarea delegației israeliene au participat E.S. *Rodica Radian Gordon*, ambasadorul Israelului în România, președintele F.C.E.R., deputat dr. *Aurel Vainer*, reprezentanți ai Comunității evreilor clujeni, personalități ale vieții socio-culturale. S-a hotărât aplicarea: ● unui proiect în domeniul învățământului (elevi și studenți români și, respectiv, israelieni, care să devină bursieri ai instituțiilor de învățământ din România și Israel) ● unui proiect edilitar: străzi din Cluj-Napoca și Beer-Sheva să poarte numele celor două orașe înfrățite. Apoi, în oșpeție și la F.C.E.R., delegația a fost primită de președintele F.C.E.R., deputat dr. *Aurel Vainer*, prilej cu care s-a discutat organizarea, la Beer Sheva, a unui simpozion despre Șef Rabinul dr. *Moses Rosen z.l.* Au fost invitați să participe președintele F.C.E.R., primarul Clujului, *Emil Boc*, alte personalități ale vieții socio-culturale din România. Delegația a fost primită și de președintele C.E.B., ing. *Osly Lazăr*, de Rabinul *Abraham Ehrenfeld* și a vizitat Parlamentul României. (I.D.)

Proiecte comune pe termen lung